

## नाट्याचार्य गोविंद बल्लाळ देवल

- गोविंद बल्लाळ देवल यांचा जन्म दि 13 नोव्हेंबर, 1855 रोजी सांगली जिल्हयातील हरिपूर गावी झाला.
- त्यांचे माध्यमिक शिक्षण बेळगांव येथे झाले, तेव्हा त्याच शाळेत शिक्षक असलेले नाटककार आण्णासाहेब किर्लोस्कर यांचेशी त्यांचे निर्माण झालेले गुरु शिष्याचे नाते अखेरपर्यंत टिकले.
- देवल यांचा स्वभाव नोकरीसाठी अनुकूल नसल्याने त्यांनी नोकरी सोडली आणि भविष्यात नोकरी करायचीच नाही असा निर्धार केला. त्यानंतर सारे आयुष्य नाटयलेखन आणि नाटय व्यवसायात घालवून त्यांनी आमरण मराठी रंगभूमीची सेवा केली.
- सन 1886 ते 1899 या तेरा वर्षात देवलांनी 7 नाटयाकृती निर्माण केल्या. त्यातील अतिशय गाजलेले नाटक म्हणजे सामाजिक आशय असलेले **शारदा** नाटक.
- **शारदा** नाटकाने सामाजिक नाटकाचे स्वरूप आमुलाग्र बदलून टाकले. संवाद, भाषा, संविधानिक स्वभावचित्रण इ. गुणांचे लेणे सामाजिक विषयांना लाभलेल्या या नाटकाला प्रचंड लोकप्रियता मिळाली आणि आजही हे नाटक तितक्याच आवडीने पाहिले जाते ते नाटकाला लाभलेल्या श्रेष्ठ दर्जाच्या गुणांमुळेच !
- यशस्वी नाटककार त्याचप्रमाणे उत्कृष्ट नाटय दिग्दर्शक म्हणून त्यांचा लौकीक आहे. काही नाटकांतून त्यांनी भूमिकाही केल्या.
- त्यांच्या नाटकांना पांडित्य रसिकता, बहुश्रुतता, परकीय कलाकृतीकडेही स्वतःच्या दृष्टीकोनातून पाहाण्याचा आग्रह, भाषेतील साधेपणा, परिणामकारक संवाद लिहिण्याचे कसब, व्यक्ती चित्रणातील सुक्ष्म दृष्टी आणि सहज सुंदर पद्य रचना अशा अभिजात नाटककारासाठी अत्यावश्यक गुणसंपदा देवल यांचे ठायी होती. कादंबरीचे नाटकात कसे रूपांतर करावे याचा वस्तुपाठ त्यांनी भावी नाटककारांना घालून दिला.
- पुरोगामी विचारसरणीच्या प्रभावी सामाजिक नाटकांची आधुनिक मराठीत मुहूर्तमेढ रोवण्याचे सर्व श्रेय देवलांकडे जाते. नाटकांच्या आवडी निवडी आणि सवयी लक्षात घेऊन त्यांनी कधीही आपल्या लेखनाला मुरड घातली नाही. ते स्वतः नाटय दिग्दर्शक असल्याने त्यांच्या बहुतेक सर्व नाटकांचे प्रायोगिक मूल्य, फार उच्च दर्जाचे आहे.
- देवल यांच्या नाटकात संयम ही सर्वात महत्वाची वाङ्मयीन शक्ती होती. हे त्यांची नाटके वाचल्यावर लक्षात येते. रंगभूमीवरील प्रत्येक वाक्य कानातून मनात शिरले पाहिजे असा त्यांचा कटाक्ष होता.
- पात्रांचे वय, स्वभाव अपेक्षा आणि प्रसंग याचा विचार करून ते शब्द योजना करीत. त्यामुळे प्रत्येक पात्रांची धाटणी वेगळी वाटते हा देवलांच्या लिखाणातील एक तेजस्वी पैलू होता. त्यांच्या नाटकांना उच्च दर्जाचे प्रायोगिक मूल्य लाभले.
- थोर कादंबरीकार प्रा. ना.सी. फडके यांचे शब्दात सांगायचे तर 'देवल, खाडिलकर आणि गडकरी हे तिघेही मातब्बर नाटककार ! परंतु, तिघांच्या यशाचे उगमस्थान मात्र भिन्न भिन्न गुणात आहे. तिघेही प्रेक्षकांना मंत्रमुग्ध करून आपल्या मुठीत ठेवतात!'. प्रसाद आणि संयम हे दोन गुण म्हणजे त्यांचा ट्रेडमार्क होता.
- दिनांक 14 जून, 1916 रोजी त्यांना देवाज्ञा झाली आणि त्यांचेबरोबर एक उत्तम लेखनाचा प्रवासही थांबला मात्र त्यांच्या नाटय संहितेच्या आदर्शाचा अभ्यास रंगभूमीमध्ये सुरु झाला.

-----